

ПІДХОДИ ДО СУТНІСНОГО НАПОВНЕННЯ КАТЕГОРІЇ «БЕЗПЕКА»

Окреслено та проаналізовано дискусійні питання, пов'язані з визначенням сутності категорії «безпека» для подальшої розробки пропозицій щодо удосконалення формування системи економічної безпеки господарюючих суб'єктів.

Ключові слова: безпека, теорії безпеки, підходи до безпеки.

Вступ. Жорсткі умови та реалії сьогодення переконливо вносять ряд коректив у розвиток економічних процесів, акцентуючи особливу увагу на формуванні загального вектора соціально-економічного розвитку. Уся сукупність соціально-економічних процесів, що характеризується складними господарськими зв'язками, високим ступенем глобалізації, інтеграції та підвищеним рівнем конкуренції, значною мірою залежать від стану сформованості економічної безпеки всередині держави. Для завоювання авторитету на міжнародній арені Україні необхідно вирішити низку проблем, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки на кожному рівні господарювання. Таким чином, дослідження сутнісного наповнення категорії «безпека» набуває особливої актуальності з огляду на її визначну роль у формуванні історичних передумов розвитку поняття «економічна безпека».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Безпека як система теоретичних та прикладних знань почала формуватися та набувати чітких рис на терені вітчизняної науки лише в останнє десятиріччя. Зважаючи на особливу значимість даної проблематики за умов сьогодення дослідження в даному напрямку відбуваються достатньо бурхливо, про що свідчить велика кількість фундаментальних праць провідних вітчизняних вчених, серед яких виділимо таких, як С.І. Бандур, О.Г. Білоус, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, О.М. Гончаренко, Б.М. Данилишин, М.М. Єрмошенко, Я.А. Жаліло, В.І. Мунтян, Г.А. Пастернак-Таранушенко та ін.

Зважаючи на численну кількість праць щодо висвітлення питання безпеки, зауважимо, що на сьогодні ще не сформовано єдиного понятійного апарату даної категорії. Так, наприклад, С.М. Шкарлет до структури наукової категорії «безпека» пропонує підходити з точки зору філософського та прагматично-прикладного аспектів. В.С. Полікарпов же розглядає безпеку через призму філософії життєдіяльності людини та суспільства, пропонує триєдиний підхід до даного поняття. У працях В.Л. Диканя превалює економічна точка зору щодо даної категорії, при чому автор виділяє рівні безпеки, описуючи також її види. О.М. Ляшенко, досліджуючи контури безпеки, приділяє особливу увагу її об'єктам та розгляду даної категорії за галузями науки. Отже, на сьогоднішній день існує коло питань ще недостатньо вивчених та систематизованих, зокрема питання генези та сутнісного наповнення категорії «безпека».

Мета статті полягає у дослідженні підходів до визначення категорії «безпека» з метою встановлення її сутності та першоджерел походження.

Викладення основного матеріалу. Поняття безпеки відходить своїм корінням у тисячоліття. Це говорить про те, що дане питання завжди цікавило людство. Так, згадки про безпеку зустрічаються у книгах Старого та Нового завітів Біблії [2], зокрема у книзі Псалмів (4-ий розділ, вірш 9-ий) [2, С. 620], книзі пророка Ісаї (32-ий розділ, вірш 17-ий) [1, С. 839] та у книзі пророка Іезекиїла (розділ 34-ий, вірш 27-ий) [2, С. 981; 14, С. 12].

У Західній Європі термін «безпека» вживався з 1190 р. та означав «спокійний стан духу людини, яка вважала себе захищеною від будь-якої небезпеки» [9, С. 15], проте майже не використовувався у повсякденному житті. У середині XII ст. безпеку ототожнювали із поліцією. Таким чином, значення безпеки набуло широкого діапазону значень, адже під ним розуміли «державний устрій, державне управління» головною метою якого було забезпечення суспільної безпеки [9, С. 15].

У XVII–XVIII ст. – із розвитком суспільства та державності змінюються функції держави і це впливає на розуміння безпеки, яка стає гарантом забезпечення добробуту та безпеки населення. За таких умов термін «безпека» набуває іншого значення: «стан, ситуація спокою, коли немає реальної небезпеки, а також матеріальні, економічні, політичні умови, відповідні органи та організації, що сприяють утворенню такої ситуації» [9, С. 16].

Зв'язок між безпекою та економікою сьогодні дійшло багато визначень сутності безпеки, що й сформувало такий комплексний підхід до неї. Греки під поняттям «бути у безпеці» розуміли «володіти ситуацією». В перекладі з іврити «безпека» набуває декілька значень. У прямому сенсі «a'sfalh – твердий, непохитний, непорушний, міцний; ei'rh/nh – мир, спокій; swthri/a – порятунок, позбавлення, збереження, спасіння.

У переносному сенсі – достовірність, надійність, переконливість, захищеність від небезпек» [12, С. 12]. З латини («*sinecura – securitas*») поняття «безпека» означає стан, якому притаманне почуття певності або відсутність занепокоєння [6, С. 145]. Н.Вебстер у «Тлумачному словнику англійської мови» дає таке визначення безпеки («*safety*» та «*security*»), під яким розуміє «надійність, захищеність від будь-яких посягань» [1, С. 26].

Звернувшись до електронної енциклопедії Вікіпедія, можна отримати таке тлумачення даної категорії: «безпека – стан захищеності людини і громадянина, суспільства і держави від потенційних та реальних загроз» [26].

Соціальні науки визначають «безпеку» з точки зору можливостей задоволення як індивідуальних потреб окремого індивідуума, так і соціальних груп щодо існування, затишку та впевненості у майбутньому [6, С. 145].

У розглянутих відомих словниках можна побачити таке трактування безпеки. За словником В.Даля, безпека – це «відсутність небезпеки, збереження, надійність» [17, С. 108]. С.Ожегов у Толковому словнику російської мови розглядає безпеку «як стан, при якому відсутня небезпека, або захист від неї» [16, С. 47].

На сьогоднішній день існує досить багато праць сучасних вчених-економістів, які з теоретичної точки зору окреслюють та узагальнюють концептуальні засади теорії безпеки. Ряд вчених (О.Бойко, А.Качинський, Є.Крихітіна) визначають безпеку як «стан захищеності життєво важливих інтересів людини і суспільства від внутрішніх і зовнішніх загроз» [1, С. 26; 20, С. 124]. З їх думкою погоджується й О.Бодрук, проте до інтересів людини, суспільства він ще додає інтереси держави [3, С. 75; 1, С. 26].

А.Баланда вважає, що трактування поняття «безпека» виходить із представленого А.Уолферсом: «безпека у об'єктивному плані передбачає відсутність загроз набутих цінностям, у суб'єктивному – відсутність страху відносно того, що цим цінностям буде завдано шкоди» [1, С. 25; 25, С. 105].

Є.Олейніков та О.Омелянович характеризують безпеку не лише як стан, а й як захищеність від небезпеки найважливіших тенденцій розвитку інтересів суспільства та його основоутворюючих елементів від впливу внутрішніх та зовнішніх факторів [17, С. 7; 18, С. 10; 15, С. 8]. При цьому, як об'єкт безпеки послідовно розглядається держава, її регіон, окреме підприємство та особистість. Таким чином, на сьогоднішній день існує група вчених, які розуміють безпеку як певний стан, при якому захищені інтереси людини, суспільства та держави від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також визначають міру такої захищеності.

На думку Г.С. Вечканова, «безпека – це якісна визначеність конкретного історичного комплексу (соціуму), що функціонує на конкретних територіях, у визначених періодах часу, географічних умовах, складовими компонентами якого є суспільство, держава, людина» [4, С. 32].

В.Горбулін та С.Пирожков вважають, що «...безпека є своєрідною характеристикою і необхідною передумовою життєдіяльності, прогресивного розвитку й нормального функціонування об'єктів реального світу» [1, С. 25; 5, С. 91].

Відношення до безпеки як «...категорії, що має на меті захист та просування життєвих інтересів людини, суспільства, держави» мають Н.Нижник, Г.Ситник та В.Білоус [1, С. 25].

Цікавою є точка зору щодо безпеки Б.Демидова, А.Величка та В.Волощука, на їхню думку, безпека – це відсутність впливу на об'єкт будь-яких факторів небезпеки [7, С. 183].

Л.Коженювські впевнений, що безпека заснована на відсутності небезпеки, наводячи її поняття – «стан психічний чи правовий, в якому особа має відчуття впевненості, опори в іншій особі чи у відрегульованій юридично системі; протилежність загрози» [10, С. 147].

В.Ярочкин пропонує більш ширше поняття безпеки: «...це стан захищеності особи, суспільства, держави від зовнішніх і внутрішніх небезпек і загроз, що базується на діяльності людей, суспільства, держави, світового співтовариства народів щодо виявлення (вивчення), запобігання, послаблення в подолання небезпек та загроз, що здатні знищити їх, позбавити фундаментальних матеріальних та духовних цінностей, завдати неприйнятних (недопустимих об'єктивно та суб'єктивно) збитків, закрити шлях до виживання і розвитку» [24, С. 79].

Більш лаконічно, але також визначення безпеки як «...стану та міри захищеності суб'єкта від загроз, шкоди, збитків чи зла» пропонує А.Возженніков [1, С. 26].

Безпека є невід'ємним атрибутом соціуму – як складної системи, відсутність якої призводить до руйнації всієї системи, вважає В.Молчановський [14, С. 104]. За словами С.Ф. Марової, безпека – стан, при якому сума впливів на систему зовнішніх та внутрішніх енергетичних та інформаційних потоків не перевищує допустимого значення, яке може призвести до руйнації самої системи [13, С. 13].

В.Тамбовцев, досліджуючи парадигму безпеки наводить таке визначення «...безпекою слід вважати такий стан суб'єкта, який означає що ймовірність небажаної зміни будь-яких його якостей, параметрів належного йому майна та оточуючого його зовнішнього середовища є невеликими (менше визначеної межі)» [21, С. 45].

«Безпека – це властивість об'єкта, що дозволяє йому не допускати ситуацій, небезпечних для людей і навколишнього середовища», що на думку О.М. Ляшенко «...підтверджує статус безпеки як загальнонаукової категорії» [12, С. 19].

Безпека, на думку В.М. Щербини, «може бути визначена як комплексне поняття, котре включає відповідні системи інформаційно-аналітичного моніторингу, попереджувальних, профілактичних, поточних і прогнозованих заходів щодо впливу на можливі загрози і має на меті нейтралізацію можливих негативних наслідків.

Комплексність завдань, які вирішуються у сфері безпеки, вимагає професійної підготовки фахівців, які за повної довіри сторін можуть розробити методіку і кваліфіковано забезпечити достатній рівень безпеки».

Також сутність безпеки В.М. Щербина розкриває через визначення такого «бажаного» стану суб'єкта, при якому ймовірність змін притаманних йому властивостей, якостей та параметрів за рахунок впливу факторів зовнішньої середовища не причиняє негативного впливу на стан суб'єкта або спричиняє вплив у межах, що не відображаються на ньому негативно. Тобто необхідним є визначення меж допустимого інтервалу змін [23, С. 222].

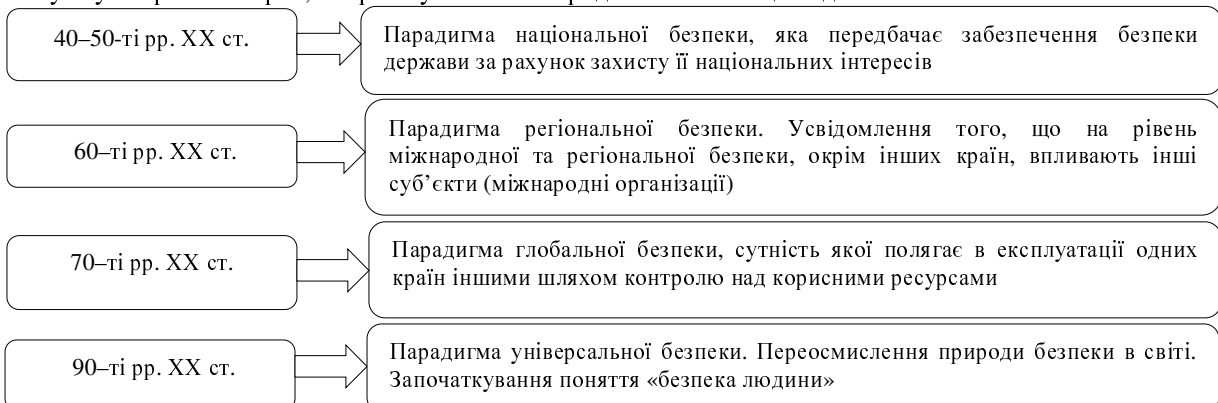
Таким чином, прослідковується чітка думка В.М. Щербини, В.Тамбовцева та С.Ф. Марової щодо допустимого (бажаного або граничного) інтервалу змін параметрів життєдіяльності системи, при якому їй не загрожує небезпека. В іншому випадку, існує небезпека руйнації системи.

С.М. Шкарлет структуру наукової категорії «безпека» розглядає з точки зору філософського та прагматично-прикладного аспектів. При чому, з точки зору філософського аспекту, безпека – це «філософія стану», «парадигма діяльності», «сфера існування», «філософське прагнення», «цілісність та гармонія». Прагматично-прикладний аспект поєднує у собі такі елементи, як: «відсутність ризику, загрози та небезпек», «властивість об'єкта», «стан захищеності», «відповідність певним критеріям і параметрам», «комплекс заходів або комплексна дія», «синергія динаміки певних заходів і впливів», «функція об'єкта», «детермінант стану» та «ідентифікатор галузі» [22, С. 12].

В.Сенчагов дає науково узагальнене визначення поняття «безпеки», універсальне з точки зору вибору її об'єкта. На його думку, «безпека – це стан об'єкта в системі його зв'язків з точки зору здатності до виживання і розвитку в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз, а також дії непередбачуваних і важко прогнозованих факторів» [22, С. 98]. Безпека, за оцінкою Й.Кукулки, є важливою екзистенціальною потребою, що виникає з об'єктивних умов буття людей і різних суспільних груп разом з їхніми взаємними зв'язками» [6, С. 145].

На рисунку 1 зображено генезу парадигми безпеки, запропоновану О.М. Ляшенко, на якій чітко прослідковується розвиток уявлень про безпеку.

Якщо спочатку ставлення до безпеки та необхідності її забезпечення розглядалися лише на рівні держав за рахунок захисту національних інтересів, то у 60-ті роки прийшло усвідомлення того, що на забезпечення та збереження безпеки країни на міжнародному та регіональному рівнях суттєво впливають міжнародні організації. У 70-ті ж роки в контексті забезпечення глобальної безпеки розглядалася наявність конкурентних переваг на світовому рівні за рахунок контролю над корисними ресурсами. І лише з 90-их років почала простежуватися соціальна спрямованість вчень у площині безпеки, де безпека набула універсальних рис, і окрема увага стала приділятися безпеці людини.

*Примітка розроблено автором з урахуванням [12, С. 28–29]

Рис. 1. Генеза парадигми безпеки

Таким чином можна зазначити, що безпека дає можливість «розвитку» та «збереження набутих цінностей», є «гарантом» життєдіяльності системи, забезпечує «рівновагу, стійкість та цілісність системи», таким чином виявлення загрози та їх усунення є сутністю даного поняття.

До основних цінностей, завдяки яким формується безпека, належать: відокремленість території; суверенітет держави; політичні настанови органів влади та місцевого самоврядування; рівень розвитку вільних економічних зв'язків всередині держави; якість життя та культурний розвиток населення [6, С. 146].

В.С. Полікарпов, розглядаючи безпеку через призму філософії життєдіяльності людини та суспільства, виділяє триєдиний підхід до інтегрального поняття безпека через поєднання моральності, інформації, власності та влади. Основоположними у формуванні даного підходу можна вважати наукові праці К.М. Кантора [12, С. 20].

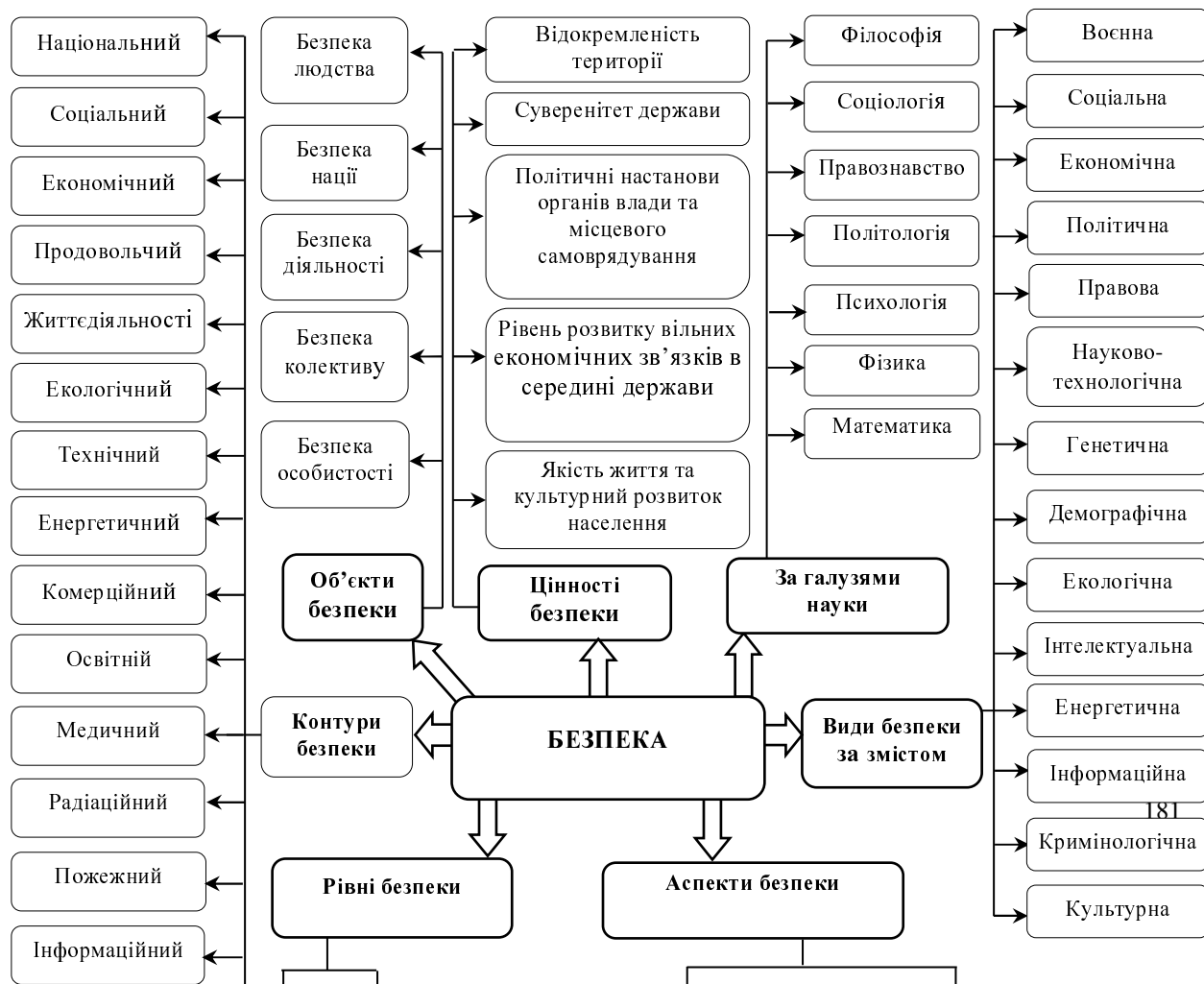
В.Л. Дикань поділяє безпеку на два рівні: міжнародну, яка містить у собі глобальну та регіональну, та національну, до якої належать безпека держави, суспільства, регіону, підприємств та особи. При цьому, виділяє такі її види за змістом: воєнну, соціальну, політичну, економічну, правову, науково-технологічну, культурну, генетичну, демографічну, інформаційну, екологічну, інтелектуальну, енергетичну та кримінологічну [8, С. 68].

О.М. Ляшенко описує інші контури безпеки: життєдіяльності, національну, соціальну, економічну, продовольчу, екологічну, технічну, енергетичну, комерційну, освітню, медичну, радіаційну, пожежну, інформаційну, політичну, військову, дорожнього руху та показує, що даний контур не може бути завершеним на сьогоднішній день, з урахуванням того, що постійно поновлюються сфери, де безпека набуває свого прояву. Досліджуючи такі об'єкти безпеки, як: безпека людства, нації, діяльності, колективу та особистості, автор зауважує на тому, що «...щільність та інтенсивність проявів взаємодії об'єктів безпеки можуть мати не лише послідовний, але й вибіркоковий характер» [12, С. 23–25].

У своїй монографії О.М. Ляшенко аналізуючи безпеку наводить ряд визначень даного поняття за галузями науки. При цьому виділяє її особливості у кожній з них [12, С. 21]. В політології безпека визначається як властивість системи, як результат діяльності або процес щодо забезпечення захищеності особи, суспільства, держави та як стан та ступінь захищеності життєво необхідних потреб громадян, суспільства, держави. Зауважмо, що у соціології, правознавстві, політології та психології думки щодо безпеки корелюють у площині захищеності важливих необхідних потреб суспільства та людини.

Філософія та політологія перетинаються у погляді на безпеку як на певний стан системи. Така якісна характеристика, як цілісність, притаманна визначенню безпеки у соціології та фізиці. Захищеність або надійність характеризують безпеку у філософії, правознавстві, політології та математиці. І лише соціологія та політологія розглядають безпеку з точки зору розвитку системи, тобто у динаміці.

О.М. Ляшенко, з урахуванням праці [11], запропонував таку ієрархію системоутворюючих видів безпеки: індивідуальна, локальна, регіональна, національна, міжнародна та глобальна [12, С. 27].

*Примітка розроблено автором з урахуванням [11, С. 68; 12, С. 20–27; 13]

Рис. 2. Сутнісне наповнення категорії «безпека»

Таким чином, зазначимо, що в процесі дослідження сутності безпеки нами встановлено, що всі науковці намагаються виділяти об'єкти, рівні, ознаки та види даної економічної категорії. Незважаючи на різноманіття поглядів на безпеку, слід зазначити, що більшість понять несуть майже однакове смислове навантаження. На рисунку 2 наведена авторська інтерпретація сутнісного наповнення категорії «безпека», що є узагальненням праць В.Л. Диканя, В.С. Полікарпова, К.М. Кантора, О.М. Ляшенко та ін.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Підсумовуючи викладене вище зауважимо, що розглядаючи підходи до поняття безпеки, нами встановлено, що більшість авторів чітко виділяють об'єкти безпеки, її рівні, види, цінності та окреслюють її контури та фактори, що їй загрожують. Проте у жодному визначенні поняття «безпека» не розкривається перелік факторів, що їй загрожують, також не визначеним залишається рівень (міра) захищеності об'єкта від загроз.

Дослідивши підходи до визначення поняття «безпека», можна зробити такі узагальнення. Безперечно безпека має глибоке філософське розуміння, проте метою дослідження є складення уявлення про безпеку з точки зору прикладної економіки.

1. Безпека – це стан, у якому знаходиться об'єкт (система), що визначається певними якісними та кількісними параметрами, іноді комплексом дій, які необхідно реалізувати для досягнення бажаного стану безпеки.

2. Безпека – це властивість об'єкта (системи) зберігати свої якості та параметри за умов руйнівного впливу зовнішнього та внутрішнього середовища. Безпека також характеризується станом захищеності, проте вважаємо недоцільним виділяти окремо даний постулат, адже це є одним з наслідків властивості об'єкта зберігати свої якості та параметри.

3. Безпека – відсутність будь-яких загроз та небезпек, які можуть вивести систему із стану рівноваги (міра захищеності системи).

4. Безпека є гарантом знаходження системи у життєздатному становищі, що забезпечує можливість її розвитку.

5. Безпека в кінцевому підсумку призводить до отримання синергійного ефекту усієї системи, адже за рахунок протистояння руйнівним впливам всі елементи системи працюють з більшою віддачею, за рахунок чого система отримує можливість самовдосконалення та розвитку, що виводить її на вищий щабель.

6. Безпека – це результат, який досягається певною системою в процесі протистояння негативним впливам та тенденціям.

7. Безпека забезпечує новий якісний рівень системи в процесі розвитку.

Отже, основними для визначення безпеки можна назвати такі терміни: «мир», «спокій», «захищеність від небезпек», «відсутність небезпеки або факторів небезпеки», «надійність», «затишок», «впевненість у майбутньому», «відсутність негативного впливу», «допустимий інтервал змін». Перспективи подальших досліджень у даній процині полягають у поглибленні теоретичних та практичних знань щодо факторів, які загрожують безпеці. Дані знання стануть підґрунтям забезпечення економічної безпеки вітчизняних господарюючих суб'єктів.

Список використаної літератури:

1. *Баланда А.* Безпека як соціальний феномен: дискурс людського розвитку / *А.Баланда* // Україна: аспекти праці. – 2007. – № 1. – С. 25–29.
2. Библия. Книги священного писания Ветхого и Нового завета канонические. – Т. 2. – Библейские комиссии «Духовное просвящение», 1991. – 617 с.
3. *Бодрук О.* Структура военной безопасности: национальный та міжнародний аспект. – К. : Национальний ін-т проблем міжнародної безпеки, 2001. – 299 с.
4. *Вечканов Г.С.* Экономическая безопасность : учебник для вузов / *Г.С. Вечканов.* – СПб. : Питер, 2007. – 384 с.
5. *Горбулін В.* Система оцінок зовнішніх і внутрішніх ризиків та загроз національній безпеці України / *В.Горбулін, С.Пирожков* та ін. – К. : ДП НВЦ «Євроатлантикінформ», 2005. – Вип. 16. – С. 91.
6. *Дацків Р.М.* Економічна безпека у глобальному вимірі / *Р.М. Дацків* // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 7 (37) – С. 143–153.
7. *Демидов Б.* Системно-концептуальные основы деятельности в военно-технической области. – Кн. 1 : Концептуальные основы и элементы национальной безопасности / *Б.Демидов, А.Величко, И.Волощук.* – К. : Технол. парк. – 2004. – 734 с.
8. *Дикань В.Л.* Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємств / *В.Л. Дикань, І.Л. Назаренко.* – Харків : УкрДАЗТ, 2010. – 142 с.
9. Економічна безпека : навч. посібник ; за ред. З.С. Варналія. – К. : Знання, 2009. – 647 с.
10. *Коженьовські Л.* Управління безпекою / *Л.Коженьовські* // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 1 (31). – С. 147–154.
11. *Літкан В.А.* Безпекознавство : навч. посібник / *В.А. Літкан.* – К. : Європейський університет, 2003. – 208 с.
12. *Ляшенко О.М.* Концептуалізація управління економічною безпекою підприємства : монографія / *О.М. Ляшенко.* – Луганськ : СЛУ ім. В.Даля, 2011. – 400 с.
13. *Марова С.Ф.* Управління безпекою життєдіяльності : монографія / *С.Ф. Марова.* – Донецьк : Вебер, 2009. – 344 с.
14. *Молчановский В.* Безопасность – атрибут социальной системы / *В.Молчановский* // Социально-политические аспекты обеспечения государственной безопасности в современных условиях : сб. статей. – М. : Граница. – 1994 – С. 104–108.
15. *Мороз О.В.* Концепція економічної безпеки сучасного підприємства : монографія / *О.В. Мороз, Н.П. Карачина, А.А. Шиян.* – Вінниця : ВНТУ, 2011. – 241 с.
16. *Ожегов С.И.* Толковый словарь русского языка / *С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова.* – М. : Азбуковник, 1998. – 944 с.
17. *Омелянович Л.О.* Економічна безпека торговельного підприємства : монографія / *Л.О. Омелянович, Г.Є. Долматова.* – Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. – 195 с.
18. Основы экономической безопасности (Государство, регион, предприятие, личность) : учеб.-практ. пособие // Российская экономическая академия им. Г.В. Плеханова ; ред. Е.А. Олейников – М. : Бизнес-школа «Интел-Синтез», 1997. – 288 с.
19. *Сенчагов В.К.* О сущности и основах стратегии экономической безопасности России // Вопросы экономики. – 1995. – № 1. – С. 98–101.
20. Соціальна політика та економічна безпека ; за заг. ред. *Є.І. Крихітіна.* – Донецьк : Каштан, 2004. – 335 с.
21. *Тамбовцев В.Л.* Объекты безопасности России / *В.Л. Тамбовцев* // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 45–54.
22. *Шкарлет С.М.* Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія / *С.М. Шкарлет.* – К. : НАУ, 2007. – 436 с.
23. *Щербина В.М.* Інформаційне забезпечення економічної безпеки підприємств і установ / *В.М. Щербина* // Актуальні проблеми економіки. – 2006 – № 10 (64). – С. 220–225.
24. *Ярочкин В.* Секьюритология / *В.Ярочкин.* – М. : Ось. – 89, 2000. – С. 25.

25. *Wolfers A. Diskort and Collaboration, Essays on International Polities / A. Wolfers.* – Baltimore : Johns Hopkins University Press. – P. 105.
26. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ru.wikipedia.org/wiki>.

ТКАЧУК Ганна Юріївна – кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємства Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- економічна безпека підприємства;
- забезпечення розвитку сільського господарства.

Тел.: (067)903-09-70.

E-mail: anyuta_t2004@mail.ru.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2014